Berachos 4/ No.4/ April 16 '05

• Edited by Rabbi Zev Dickstein •

ברכות דף מז-סד/ ז׳ ניסן תשס"ה

דף מז: ר' אליעזר שיחרר עבדו והשלימו לעשרה

- When a Jew acquires a non-Jewish slave, the slave must be circumcised and immersed in a *mikveh*, after which the slave acquires a quasi-Jewish status and is classified as an עבד כנעני (Canaanite slave).
- A Canaanite slave is obligated to observe only those mitzvos which are incumbent upon women, meaning, he is exempt from מצוות עשה (time-related mitzvos, such as tzitzis and tefillin). Since a Canaanite slave does not have the status of a full-fledged Jewish male, he cannot be counted as one of the ten Jewish males needed to complete a minyan (which is required for reading the Torah in public and the recitation of kedusha and kadish).
- Upon his emancipation, an עבד כנעני acquires the status of a full-fledged Jewish male and he can be counted as one of the ten Jewish males required to complete a *minyan*.

The posuk (Vayikra 25:26) states regarding a Canaanite slave, לעולם בהם תעבודו - you should subjugate them forever. Rav Yehuda takes this to mean that one is biblically obligated to keep his Canaanite slave forever and he may not free him (without a valid reason).²

[Even though, in general, whenever there is a conflict between one's obligation to perform a positive mitzvah (such as the obligation to pray with a *minyan*) and a negative mitzvah, the prevailing rule is עשה דוחה לא תעשה - the positive mitzvah overrides the negative mitzvah, this rule evidently does not apply in this case.

One reason for this is that the Torah does not state the prohibition against freeing one's slave in terms of a negative mitzvah (i.e., "do not free a slave") but rather in terms of a positive mitzvah (i.e., "you should forever subjugate them"). Now, as a general rule, one positive mitzvah cannot override another positive mitzvah (for we say, עשה מהאי "why should one positive mitzvah have more force than another positive mitzvah have more force than another positive mitzvah"). Therefore, the Gemara assumes that the mitzvah to pray with a *minyan* should not have the power to override the mitzvah to perpetually subjugate one's slave. ³]

The Gemara answers מצוה דרבים שאני - a mitzvah pertaining to the public (i.e., to many people) is different. R' Eliezer was permitted to free his slave so that he could complete the *minyan*, since he thereby enabled many people to recite *kedusha* and pray with a *minyan*.

Tosfos deduces from this Gemara that a מצוה דרבים (a mitzvah pertaining to many) has the power to override a <u>Torah</u> mitzvah even when the מצוה דרבים is [only] a mitzvah <u>miderabbanan</u>, for we find that R' Eliezer freed his slave in violation of the <u>Torah</u> mitzvah for the sake of the <u>rabbinic</u> mitzvah of praying with a <u>minyan</u> and reciting <u>kedusha</u>.

The Rosh remarks that it is possible that R' Eliezer freed his slave for the sake of fulfilling the <u>Torah</u>-based mitzvah of *Parshas Zachor* (reading the portion in the Torah concerning the obligation to abolish Amalek, which is read in the synagogue the week before Purim). If this

was indeed the case, Tosfos would not have any proof that a public mitzvah which is of rabbinic origin has sufficient force to override a Torah issur. [The Rosh concedes, however, that the simple reading of the Gemara indicates that R' Eliezer freed his slave to complete an ordinary *minyan* on an ordinary day, and not necessarily for the sake of reading *Parshas Zachor*.]

The Sefer Minchas Kinaos⁴ argues that a Canaanite slave is eligible to serve as part of the *minyan* necessary for *Parshas Zachor* because slaves too, are obligated in the mitzvah of *Parshas Zachor*.

As we know, many women have the custom to hear the reading of Parshas Zachor because there are several authorities who maintain that the mitzvah of Parshas Zachor is upon incumbent even women. According to these authorities, slaves too are obligated to hear the reading of Parshas Zachor because slaves are obligated to observe the same mitzvos as women. Moreover, even according to the opinion of the Sefer Hachinuch⁵ who exempts women from Parshas Zachor, the exemption is limited to women and does not apply to slaves. The reason the Sefer Hachinuch exempts women from Parshas Zachor is that women are not suitable for battle. Since they are not fit to wage war against Amalek they are likewise not obligated to read about the mitzvah to abolish Amalek. This exemption does not apply to male slaves since they are fit to wage war.⁶

The Minchas Kinaos argues since Canaanite slaves are obligated in the mitzvah to read *Parshas Zachor*, they are eligible to serve as part of the *minyan*. Therefore, there would not have been any need for R' Eliezer to set his slave free for the sake of *Parshas Zachor*. Evidently, the reason the slave was freed was for the sake of completing a *minyan* for the rabbinic mitzvah of reciting *kedusha*.⁷

דף מח. לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן

1] • In Talmudic times, only the person who led the *zimun* would recite *bircas hamazon*. The leader would be מוציא (recite it on behalf of) the other members of the group who would silently listen to his recitation and respond *amen* (see below 27).

The Gemara says, in order to lead the *zimun* and be *motzie* others, one must eat at least a *k'zayis* (olive's volume) of bread.

The Torah states regarding bircas hamazon, אוברכת ישבעת וברכת - you shall eat and be satiated and bless Hashem. This teaches that one is not obligated to recite bircas hamazon min haTorah unless he ate כדי שביעה - enough [bread] to feel satiated. The Rabbanan, however, ordained that one must recite bircas hamazon even after eating just a k'zayis of bread (see below אודף מט).

The Bahag (cited by Rashi) maintains that one who ate only a k'zayis and does not feel satiated can only be מוציא others who similarly ate only a k'zayis. However, he cannot be motzie someone who ate מניציה (enough to feel satiated) because a person who is rabbinically obligated to recite bircas hamazon is not empowered to be מוציא someone who is under biblical obligation to recite bircas hamazon. [He bases this on the Gemara above which says that minors who are obligated to recite bircas hamazon only miderabbanan cannot be מוציא adults who (ate their fill and) are obligated in bircas hamazon min haTorah.]

Tosfos and the Rosh disagree and maintain that it is possible for one who ate only a k'zayis (and is only rabbinically obligated in bircas hamazon) to be מוציא a person who ate כדי and is biblically obligated. The Gemara in Rosh Hashana 29a says that even if Reuven has already recited kiddush and fulfilled his obligation, he may repeat kiddush on behalf of Shimon because כל ישראל ערבים זה בזה - all of B'nai Yisrael are guarantors/responsible for one another. Reuven is responsible (ערבות) to see that his friend fulfills his kiddush obligation, and therefore Reuven is permitted to repeat

kiddush for the sake of his friend. **Tosfos** argues based on the principle of ערבות, even if Reuven has not eaten anything he may recite bircas hamazon on behalf of his friend (min haTorah). The only reason the Gemara says that one cannot be מוציא others unless he eats at least a k'zavis, is that the text of zimun includes the phrase משלושאכלנוברוך - blessed is He from Whose food we have eaten - and it would appear as a falsehood for one who has not eaten to say the term שאכלנו (we have eaten). Therefore, one who has eaten only a k'zayis may recite bircas hamazon even on behalf of others who have eaten כדי שביעה. [The concept of ערבות does not apply to a minor. Since a minor is never under biblical obligation to recite bircas hamazon, he is not responsible for adults. Therefore, a minor cannot be מוציא an adult who ate כדי שביעה and is biblically obligated to recite bircas hamazon.]

[The Shulchan Aruch¹⁰ follows the opinion of the Rosh who concludes that although one who ate only a *k'zayis* is able to be מוציא others who ate more, it is preferable for the person who at his fill to lead the *zimun* and recite it on behalf of the others, since his *bircas hamazon* is biblically-mandated and is more significant than a rabbinically-mandated *bircas hamazon*.]

2] The Pri Chadash¹¹ (cited above on דף כייא, see ibid.) considers whether Reuven who is in doubt whether he recited bircas hamazon (and is obligated to repeat it מטפק - out of doubt) can be מוציא - out of doubt) can be מוציא Shimon who is certain that he has not yet recited bircas hamazon. He writes that according to the Rambam¹² who is of the opinion that the rule of אחומרא לחומרא ספק דאורייתא לחומרא ספק דורייתא לחומרא (מדאורייתא לקולא ומדרבנן לחומרא), Reuven cannot be מוציא Shimon because Reuven's obligation to recite bircas hamazon is only miderabbanan whereas Shimon's obligation is min haTorah.

R' Akiva Eiger, 13 however, disagrees and concludes that Reuven may be מוציא Shimon despite the fact that Reuven is only obligated to repeat *bircas hamazon miderabbanan*. He invokes Tosfos's principle of ערבות and argues that even a person who is in doubt and is

obligated to say bircas hamazon miderabbanan can be מוציא a person who is under biblical obligation - just as Tosfos says that one who only ate a k'zayis may be מוציא one who ate כדי ספיטח 14

דף מט: ואכלת זו אכילה, ושבעת זו שתיה

Even though the term אכילה in the Torah connotes eating the volume of an olive, R' Yehuda derives from the term ושבעתואכלת that the minimum shiur that necessitates bircas hamazon is a k'beitzah (an egg's volume, which is twice the volume of an olive). R' Meir, however, maintains that the minimum shiur for bircas hamazon is a k'zayis because the term ושבעת refers to drinking, not to eating.

Tosfos proves from the Gemara above on 20b that min hatorah one is not obligated to recite bircas hamazon unless he eats כדי שביעה (as mentioned above on דף מח). He explains that the halachos discussed here are only rabbinic laws, and the posuk ואכלת ושבעת is cited only as an אסמכתא (scriptural allusion to a rabbinic law).

The Shulchan Aruch¹⁵ rules in accordance with Tosfos that the minimum shiur for *bircas hamazon* min hatorah is כדי שביעה, and *miderabbanan* the shiur is a *k'zayis*. The Bais Yosef explains that R' Meir's derasha of ושבעת is just an allusion to the rabbinical obligation to recite a *bracha acharona* after drinking.

The Yeraim¹⁶ disagrees with Tosfos and maintains that the *derashos* cited by our Gemara are of biblical force, and he explains R' Meir's derasha of ושבעת זו שתיה differently than the Bais Yosef. The posuk teaches that one who is thirsty after his meal is not obligated to recite *bircas hamazon* min hatorah unless he drinks something.¹⁷ According to the Yeraim one who eats a *k'zayis* of bread is obligated min hatorah to recite *bircas hamazon*. However, if he is thirsty he is not obligated to recite *bircas hamazon* unless he takes a drink (in addition to eating a *k'zayis*).

Although the Shulchan Aruch rules in accordance with Tosfos, the Ramoh¹⁸ writes that if one person drank during his meal and the

others in the group did not drink, it is preferable for the one who drank to lead the *zimun* since according to the Yeraim that person is the only one in the group who is under biblical obligation to recite *bircas hamazon*.

The Chazon Ish¹⁹ discusses an interesting case of one who eats a meal and recites *bircas hamazon* before having anything to drink, and then he takes a drink. Perhaps according to the Yeraim this individual would be obligated to repeat *bircas hamazon* after the drink. Since he was thirsty at the end of his meal, he was not biblically obligated to recite *bircas hamazon* at that point. When he subsequently takes a drink, perhaps he assumes a biblical obligation to recite *bircas hamazon* at that point (even though he already recited *bircas hamazon* earlier).

The Shoneh Halachos²⁰ comments that since the Ramoh cites the Yeraim's opinion, one who did not drink anything during his meal should be careful not to take drink immediately after his meal (until his meal is digested), so as not to create a situation where he would have a questionable *bircas hamazon* obligation.

דף נ. ג' שאכלו כאחד אינן רשאין לחלק

1] When three or more people eat a meal together they are obligated to join together for bircas hamazon. One of the group, called the אזמ, leads the others in reciting bircas hamazon, and a special bracha, called bircas hazimun, is recited by the group prior to bircas hamazon. If there are less than ten members in the group, the text of bircas hazimun is ברוך ברוך blessed is He from Whose food we have eaten. If the group numbers ten or more then Hashem's name is inserted and the blessing reads שאכלנו משלואלוקינוברוך.

As mentioned on אכן, in Talmudic times only the מזמן would recite bircas hamazon.²¹ The other members of the group would be אינצא by listening carefully to the מוצא's recitation and answering אמן. This custom, however, is no longer practiced today because people find it difficult to properly concentrate and listen to the מונען's recitation. Thus, the Shulchan Aruch²² writes that each person in the group should

recite *bircas hamazon* quietly along with the מזמן [and everyone should end his *bracha* slightly before the מזמן so that he should answer מזמן to the מזמן's *bracha*].

The Mishna says that if ten or more people eat together, they may not separate and form smaller groups for *bircas hamazon*. They are obligated to join as one group so that they can recite the special ten-man *bircas hazimun* which includes Hashem's name (אלוקינו).

The Gemara (prior to the Mishna) relates that when Rava ate at the Resh Galusa's home he did not conform with the Mishna's halacha. Rava would form his own *zimun* of only three people and he did not wait to join the Resh Galusa's *zimun* of more than ten people.

The Gemara explains the reason Rava did not join the Resh Galusa's large *zimun* was that the crowd was noisy and he could not hear the Resh Galusa's *bracha*.

The Bais Yosef²³ explains that Rava was concerned that he would not hear the *bircas* <u>hazimun</u> of the Resh Galusa. According to the Bais Yosef, if one is eating with a large group of people (e.g., at a wedding feast), as long as it is possible for everyone to hear the *bircas* hazimun (נברך אלוקינו שאכלנו משלו), there are no grounds for him to form a smaller group for zimun.

The Magen Avraham,²⁴ however, maintains that not being able to hear the entire <u>bircas hamazon</u> recitation of the מזמן also warrants separation into smaller groups because, as mentioned above, the mitzvah of <u>zimun</u> mandates that everyone pay attention to the מזמע recitation of *bircas hamazon* (at least until the end of the first *bracha*, i.e., הדל את אחר.²⁵

2] The Gemara explains that Rava formed a small *zimun* of only three people, not ten, because forming a large group of ten would attract attention and might be taken as an affront to the Resh Galusa's honor. The mitzvah of *zimun* (with ten people) does not justify slighting someone's honor.²⁶

Following is a list of some other cases when people at a large feast would be permitted to form a small group for *zimun* (or forgo the mitzvah of *zimun* altogether):

- (a) The Magen Avraham²⁷says that a person leaving the meal to perform a mitzvah may leave before *zimun*.
- (b) The Semah²⁸ says that a laborer (who is paid by the day or week) should not wait for his companions to finish their lunch in order to join them for *zimun*, since the employer will probably not consent to his taking extra time off.
- (c) The Igros Moshe²⁹ says that if one must leave a wedding before *bircas hamazon* because he must awake early the next morning for work, he should begin his meal with the explicit intent not to unite with the others (לקביעות עם שאר המטובין). He cites the Chachmas Shlomo³⁰ who says that if one begins his meal with the intent not to join with his friends [for *bircas hamazon*] it is as though he is eating alone and he is permitted to recite *bircas hamazon* privately without *zimun*.
- (d) The Aruch HaShulchan³¹ rules that if one is at a protracted feast and it is difficult for him to remain until the end of the meal, he is permitted to recite *bircas hamazon* with a group of three (if he cannot gather a group of ten) and leave early. He reasons that just as consideration for the host's honor justifies reciting of *bircas hamazon* without *zimun*, so too, one's discomfort is sufficient justification to forgo *zimun*.³²

דף נא: בית הלל אומרין מברך על היין ואח"כ על היום

• The evening *kiddush* on Shabbos consists of two berachos: ברכת היין - a *bracha* on the wine (i.e., borei pri hagofen), and ברכת היום - a *bracha* regarding the holiness of Shabbos (i.e., ברוך מקדש השבת).

ברכת היום Precedes the ברכת היין. The halacha, however, follows Bais Hillel who maintain that the ברכת היין should be recited prior to the ברכת היום should be recited prior to the ברכת היום. Bais Hillel gives two reasons for their opinion.

(a) יין גורם לקדושה שתאמר - יין גורם לקדושה שתאמר - wine is the cause for the bracha of kiddush to be recited; i.e., if not for the wine, kiddush would not be recited.

(b) The ברכת היין and the operative rule is תדיר and the operative rule is

- the mitzvah which is more frequent takes precedence.

The P'nei Yehoshua points out that the obligation to recite the *bracha* of *kiddush* (מרכת) is min hatorah, whereas the mitzvah to recite *kiddush* over wine is only *miderabbanan* (as mentioned in Al Hadaf above אדרכת היום). Consequently, he argues that the ברכת היום should take precedence because a mitzvah min hatorah should takes precedence over a mitzvah *miderabbanan* (even if the mitzvah *miderabbanan* is more frequent).³³

Furthermore, the Tzlach asks why the Gemara says that one who does not have wine does not recite *kiddush*. He argues that a person lacking wine (or bread) should still be obligated to recite the *bracha* of *kiddush* (השבת) without a cup of wine since the mitzvah of saying the *bracha* of *kiddush* is min hatorah whereas the halacha of reciting *kiddush* over wine is only *miderabbanan*.

In answer, the P'nei Yehoshua and the Tzlach suggest that one discharges his biblical obligation of kiddush when he recites the bracha of מקדש השבת in the maariv sh'moneh esray. He says the bracha מקדש השבת that one recites at home over a cup of wine is only miderabbanan. Therefore, if one does not have wine (or bread) there is no reason for him to repeat the bracha of מקדש השבת at home. [This is the meaning of יין גורם לקדושה שתאמר - יין גורם לקדושה שתאמר - יין גורם לקדושה שתאמר - since kiddush is not recited at home without wine.]³⁴

The Tzlach comments that according to this reasoning, a woman who did not daven maariv and recites *kiddush* for herself should be obligated to reverse the order of the berachos. Since in this case the *bracha* of *kiddush* is min hatorah, Bais Hillel would agree that it must precede the *bracha* over the wine.

The She'arim Metzuyanim b'Halacha comments that perhaps this is why some women, upon receiving a little *kiddush* wine from their husbands, recite their own *bracha borei pri hagofen* (and do not rely on their husband's *bracha*). Since they did not daven maariv, it is fitting that the *bracha* of *kiddush* (that they hear from their husbands) precede the *bracha borei pri hagofen* (that they recite

before drinking the wine offered to them by their husbands).³⁵

דף נב. ברכת המזון טעונה כוס

The Gemara discusses whether one is obligated to recite *bircas hamazon* over a cup of wine (just as *kiddush* and havdalah are recited over wine). The Rashba writes that according to all opinions reciting *bircas hamazon* over wine is a fulfillment of a mitzvah; the question is whether it is mandatory to do so.

The Shulchan Aruch³⁶ cites a dispute as to whether a cup of wine is required for *bircas hamazon*. The Mishna Berurah³⁷ writes that the accepted custom is to recite *bircas hamazon* even without a cup of wine. However, if one has wine available, it is a מצוה מן המובחר to recite *bircas hamazon* over wine (when the *bircas hamazon* is recited with a *zimun* of three or more people).

Tosfos (סוף ד״ה ורבי יהושע) questions why the *bracha* of בורא פרי הגפן recited over a כוס של recited over a בורא פרי המון is said <u>after bircas hamazon</u>, whereas the בורא פרי הגפן recited during *kiddush* is recited <u>prior</u> to the *bracha* of *kiddush* (according to Bais Hillel, as mentioned above).

Tosfos answers that the bracha בורא פרי הגפן may not be recited prior to bircas hamazon because the bircas hamazon, which signifies the end of the meal, would constitute a הפסק (interruption) between the bracha of בורא פרי and the drinking of the wine. Only with regard to kiddush does Bais Hillel allow for the recitation of kiddush between the בורא פרי הגפן and the drinking of the wine because kiddush signifies the start of the meal (במקום סעודה אין קידוש אלא) and is therefore not a hefsek.

Alternatively, the Shleima Mishnaso answers that the two arguments that Bais Hillel presented for giving precedence to the *bracha* on the wine (see above) do not apply to *bircas hamazon*. The first reason of שתאמר - wine is the cause for the *bracha* of *kiddush* to be recited (i.e., if not for the wine *kiddush* would not be recited) - is not relevant to *bircas hamazon* because wine is not essential to *bircas hamazon*. If one cannot acquire wine he recites *bircas hamazon* without wine, and

consequently, it cannot be argued that the wine is the cause for the recitation of the *bircas hamazon*. Also, the second reason of תדיר (the *bracha* over wine is recited more frequently) is not relevant because the *bracha* of *bircas hamazon* is min hatorah, and a mitzvah *miderabbanan* does not take precedence over a mitzvah min hatorah even if it is a more frequent mitzvah (as mentioned above).

דף נג: חטוף ובריך דמברך עדיף

1] The Gemara relates that Rav told his son Chiya חטוף ובריך meaning that when you participate in a zimun you should make an effort to be the מזמן (the one who recites the bircas hamazon on behalf of the others), rather then one who merely listens and responds אמן.

The *Gemara* then cites others who disagree and are of the opinion that one who responds (to another's bracha) receives greater reward then the m'vorach - the one who recites the bracha.

The Shulchan $Aruch^{38}$ rules in accordance with Rav that one should attempt to be מומן.

The Mishna Berurah³⁹ deliberates as to whether this halacha applies even today when everyone recites bircas hamazon on their own. Perhaps Rav attached special significance to the leader of the zimun only in cases when the ממכן recites bircas hamazon on behalf of all the others in the group. Perhaps today it is not so important to lead the zimun since everyone recites bircas hamazon on their own.

גדול העונה אמן יותר מהמברך

R' Yosi states that the one who responds אמן is more praiseworthy than the one who recites the bracha (גדול העונה אמן יותר מהמברך).

The *Meiri* (Nazir 66a) offers the following explanation for this unique assertion. *R' Yosi* felt that one who listens to a *bracha* is able to have more *kavonah* - concentration and devotion - then the one reciting the *bracha*. He is of the opinion that it is better to listen to a *bracha* and have a lot of *kavonah* than to recite a *bracha* with only a small measure of *kavonah*. The *Meiri* concludes that accordingly, if one feels that he can concentrate properly while

reciting the *bracha* then it is worthwhile for him to try to be the one to recite the *bracha* on behalf of others rather than to be from the group of listeners who must pay attention to someone else's *bracha*.

Alternatively, the Meromei Sodeh cites the Gemara in Yoma 37a which derives from the posuk כי שם הי אקרא הבו גודל לאלוקינו (Devarim 32:3) that when one hears the name of Hashem proclaimed or a *bracha* being recited, he is obligated to confirm his belief in Hashem by responding *amen*. R' Yosi holds that responding *amen* is a fulfillment of a biblical mitzvah - even if it is in response to a rabbinically ordained *bracha*.⁴⁰ Therefore he says responding *amen* is more praiseworthy than reciting a *bracha*.⁴¹

דף נד. ואהבת את ה' אלוקיך בשני יצריך

1] The Mishna derives from the extra letter "ב" in the phrase לבבדו את הי אלוקיך בכל, that one must love Hashem with both of his hearts, as it were. That is, with his יצר טוב (good inclination) and with his יצר הרע (evil inclination).

The Even Shlomo⁴² explains that the term *yetzer tov* refers to man's spiritual yearnings, and *yetzer horah* refers to man's desire for worldly matters, such as, for good food and wine.

The Posuk teaches that one should serve Hashem even when he engages in worldly pursuits. One can accomplish this if he does so with the proper intentions. Hashem created man with a desire for worldly matters because a minimum of worldly needs is necessary for man's survival in this world. If people would not eat any food they would obviously die of starvation, and if people would not get married the human species would become extinct. One who pursues worldly matters, not as an end in itself, but to ensure his survival and enable him to serve Hashem, fulfills the obligation to love Hashem with both of his hearts.⁴³

Alternatively, the Even Yisrael⁴⁴ explains that although it is laudatory for one to minimize his pursuit of worldly desires and involve himself in spiritual matters as much as possible,

with regard to one's friends one must take the opposite approach. When one has a guest in his home it is inappropriate to act piously and minimize his worldly pleasures. Rather, on such occasions one must serve Hashem with his *yetzer horah*, so to speak, meaning, he should maximize his friend's comfort by serving the best foods and offering comfortable accommodations.⁴⁵

2] The Mishna says that one who <u>builds</u> himself a new house must recite the *bracha sh'hecheyanu*. This also applies to one who buys a new house.

The Lev Chaim⁴⁶ maintains that one who buys a house on credit [or with a mortgage] should not recite *sh'hecheyanu*. He argues that if the house is not paid for, the owner's joy is not complete and therefore *sh'hecheyanu* is not warranted at the time of the purchase. Later, when the purchaser eventually pays off his mortgage, he is not obligated to recite *sh'hecheyanu* because by that time the initial joy experienced at the time of the purchase has worn off.

דף נה. אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה

1] R' Yochanan, citing a posuk in Daniel 2:21 יהב חכמתא לחכימין, says that Hashem gives wisdom only to one who has wisdom. This statement requires clarification for how does one acquire his initial measure of wisdom if Hashem grants wisdom only to the wise.

The Nefesh Hachaim⁴⁷ explains that the initial wisdom that R' Yochanan refers to is יראת ה - fear of Hashem - as the posuk states - יראת חכמה יראת ה' - the prerequisite for wisdom is the fear of Hashem (Tehillim 111:10).

The She'arim Metzuyanim b'Halacha finds difficulty with R' Yochanan's statement because the Gemara in Niddah 16b says that Hashem determines whether a person will be wise or foolish prior to his birth, at the moment he is conceived. How then, could R' Yochanan say that Hashem gives wisdom only to one who has wisdom or *yiras shomaim*?

In answer, the She'arim Metzuyanim b'Halacha suggests that R' Yochanan means that Hashem grants additional wisdom to one who properly utilizes his initial measure of wisdom. If one exerts himself and tries his utmost to understand the Torah, Hashem will grant him additional wisdom. [See also Vilna Gaon to Mishlei 23:24 who interprets the term מחבם as one who studies Torah to the degree that he is novel Torah thoughts.]

R' Chaim Vital,⁴⁹ the chief disciple of the Ari z"l, explains that the additional wisdom referred to is the secrets of the Torah (i.e., Kabbalah). Before one can delve into and acquire this wisdom, one must be a *chacham*, meaning that he must be well-versed in all other areas of Torah study (i.e., he should know the entire *shas* with all the major commentaries).

בענין חלומות

There seems to be contradictory statements in the Gemara regarding the credibility of dreams:

- (a) Some statements in the Gemara indicate that dreams are an accurate portent of the future. The Gemara indicates, for example, that some dreams are inherently bad (meaning, they foretell misfortune) while others are inherently good (meaning, they foretell good fortune).
- (b) Other statements indicate that the outcome of a dream depends entirely on how the dream is interpreted.
- (c) There are yet other statements which indicate that dreams are merely a result of one's daytime thoughts and therefore have no significance at all.

[See Maharsha here and Rabbeinu Bachya (at the beginning of Parshas Mikeitz) who explain that there are several different types of dreams. For elaboration on this topic, see the Artscroll edition of Berachos here under the headings "Dreams, their meaning and interpretation" and "Dream interpretation and power of speech".]

• In terms of relying on dream with respect to halachic matters, see Gemara Sanhedrin 30a (דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין) and Al Hadaf ibid. 50

דף נו: הרואה קדירה בחלום

The Gemara says that the vision of a pot in one's dream is a symbol of peace, as the posuk (Yeshaya 26:12) states שלום לנו<u>תשפת</u>הי - Hashem, prepare peace for us. Even though the posuk cited does not mention a pot, the Gemara perceives a connection between a pot and peace because the term תשפת (which is used with regard to peace, תשפת שלום) is used with regard to setting a pot on the fire (see Melachim 2:4, שפות הסיר).

The Sefer Ma'on Habracha cites R' Chaim of Volozin who offers the following explanation as to why a pot signifies peace. The elements of fire and water are opposites which cannot coexist. When there is an encounter between water and fire, either the water will extinguish the fire or the fire will evaporate the water. However, it is possible for these two elements to coexist when water is placed in a pot over the fire. A pot signifies peace because it mediates, so to speak, between opposing elements.⁵¹

Taking this concept one step further, he explains that this is the significance of breaking a plate at a marriage engagement (תנאים). It is our hope and prayer that the newly-engaged couple live in complete harmony without the need of outside intervention or mediation, and therefore, the plate, which signifies a mediator, is smashed.

הרואה קנה בחלום

The Gemara says that seeing a קנה - reed - in one's dream symbolizes wisdom as the posuk states חכמהקנה - acquire wisdom. In addition to the fact that the Hebrew term "קנה" means "acquire" and also means "reed", there is perhaps another connection between a reed and the acquisition of wisdom.

The Mishna in Avos (1:6) states לך חברקנה which is commonly interpreted as meaning acquire for yourself a friend. The Kav Hayashar, ⁵² however, interprets that a reed (i.e., a quill) should be your friend. The Mishna (according to this interpretation) is advising one to make good use of a pen in committing all his Torah thoughts to writing. In the same vein our Gemara says that a reed is a symbol of wisdom

because by writing one's Torah thoughts one attains clarity and remembers them much better.⁵³

Alternatively, the Imrei Noam⁵⁴ interprets pas meaning the windpipe (trachea). In contrast to the food pipe (esophagus) which signifies eating and material pleasure, the windpipe signifies wisdom acquired through utilizing one's speech for Torah.⁵⁵

דף נז. והני מילי דלא ידע בה ולא הרהר בה מאורתא

1] Listed among the dreams that the Gemara considers as propitious omens is dreaming of having relations with a married woman (אשת איש בחלום מובטח לו שהוא בן עולם הבא). The Gemara qualifies this by saying that this only applies if the woman that he beheld in his dream is unfamiliar to him and he has not thought about her before going to sleep. ⁵⁶ If one had sinful thoughts about a certain woman during the day, then dreaming about her is, of course, not a favorable sign.

R' Shmuel bar Nachmeini says in the name of R' Yonason (end of 55b) that all dreams are a result of a person's daytime thoughts. Rava supports this assertion from the fact that people do not dream of golden palm trees or other fictional and farfetched spectacles that they do not see in real life.

The Shvus Yaakov⁵⁷ asks if every dream is a result of one's daytime thoughts how could one dream about a woman he never met?

In answer, he distinguishes between thoughts that one had the evening before the dream and thoughts that one had at some earlier time. R' Shmuel bar Nachmeini only means that people do not dream of images that are completely fictitious, such as a golden palm tree or an elephant going through the eye of a needle. However, it is possible for one to dream about a woman he is unfamiliar with, even though he never thought about her.⁵⁸

2] Even though it is prohibited to fast on Shabbos, one who has a bad dream [and is in distress] is permitted to fast, because fasting is an effective remedy for a bad dream (see Gemara and Tosfos, end of 31b).

The Shulchan Aruch⁵⁹ cites Rav Amram who says that today, one who had a bad dream should not fast on Shabbos because we do not understand the true meaning of dreams today, and the dream might not really be a bad dream. However, he cites Rav Hai Gaon⁶⁰ who enumerates three dreams which are known to be bad signs and warrant fasting on Shabbos even today (if one is agonizing over them⁶¹).⁶²

The Taz⁶³ maintains that fasting for a bad dream is warranted only if the dream was <u>not</u> a result of one's daytime thoughts. However, if one dreams of something he thought about during the day he should not be concerned about it and he has no reason to fast. The Shvus Yaakov⁶⁴ cites our Gemara in support of the Taz, because the Gemara says that the favorable significance attached to one who dreams about an שאת איש is negated if one thought about that woman during the daytime.

The T'shuvos Chinuch Bais Yehuda⁶⁵ disagrees with the Taz and maintains that a bad dream is significant even if it seems to have resulted from one's daytime thoughts. He maintains that our Gemara takes the person's daytime thoughts into consideration only because fantasizing about an אשת איש is a sin. Therefore, the person's subsequent dream about the woman cannot be interpreted in a favorable light since it is a result of sinful thoughts. Other dreams, however, are meaningful even if they resulted from one's daytime thoughts.⁶⁶

דף נח. הרואה מלכי עכו"ם מברך ברוך שנתן מכבודו

The braysoh says that one who sees a non-שנתן Jewish king should recite the *bracha* מכבודו לבריותיו (blessed is He who gives from His glory to his creations). The Gemara relates that even though Rav Sheishes was blind, when a king passed by in his town he went to greet him, and when he perceived that the king was passing by he blessed him.

The Magen Avraham⁶⁷ codifies this Gemara and rules that even a blind person can recite a blessing in the presence of a king.

The Bircai Yosef⁶⁸ deduces from this that one need not actually see the king in order to recite this blessing; as long as one is aware of

the kings presence it is sufficient. Therefore, if one observes a royal procession and see the king's motorcade pass by, he may recite the blessing even though he cannot actually see the king.

The K'sav Sofer⁶⁹ disputes the Bircai Yosef's comparison and maintains that the *bracha* is not recited if there is something separating the king from the crowd and concealing him from their view. When the king is in a covered wagon or boat, the *bracha* is not recited because there is a partition between the king and the crowd. A blind person may recite the *bracha* in the king's presence because, although he cannot see the king, there is nothing separating him from the king.⁷⁰

The Eliyahu Rabba⁷¹ understands the Gemara differently than the Magen Avraham and consequently disputes his ruling. Gemara says that when the king passed by, Rav Sheishes blessed him. The Magen Avraham takes this to mean that Ray Sheishes recited the bracha שנתן מכבודו לבריותיו and he therefore rules that even a blind person should recite this bracha. The Eliyahu Rabba, however, asserts that Rav Sheishes did not recite the bracha וכו וכו מכבודו וכו', rather he merely greeted the king and respectfully conferred his personal blessings upon him. Hence, the Eliyahu Rabba maintains that there is no indication in this Gemara that a blind person should recite the bracha מכבודו וכו'שנתן in the presence of a king.

דף נט: הרואה ים הגדול לפרקים

 Horosh,⁷⁵ disagree and maintain that ים הגדול refers to the אוקיינוס which is taken by many to mean either the Atlantic or Pacific Ocean. Others⁷⁶ contend that the אוקיינוס includes all the large bodies of water that encircle the world (including the Mediterranean).]

The Gemara (59b) explains that לפרקים refers to thirty day intervals; if one sees the yam hagadol after a lapse of less than thirty days, he does not recite a bracha. Tosfos (54a הרואה) says that the same thirty-day minimum applies to the other ברכות הראייה (sight berachos, such as the bracha on mountains, or the bracha ברוך שעשה נסים that one recites upon seeing the place that a miracle occurred, or the bracha 'ברוך שנתן מכבודו וכו that is recited for kings).

The Magen Avraham,⁷⁷ citing the Radvaz, rules that if one sees several <u>different</u> kings on the same day, he repeats the *bracha* for each king he sees.

The Be'er Heitev⁷⁸ applies the same principle to the *bracha* recited upon seeing a cemetery (i.e., ברוך אשר יצר אתכם בדין וכו 'Gemara 58b). If one sees the same cemetery twice in one month, he does not repeat the *bracha*, but if he sees different cemeteries, he recites a *bracha* on each new cemetery. [The Radvaz⁷⁹ adds that if additional corpses were buried at the cemetery since the last sighting, a new *bracha* is recited when he sees the cemetery again.]

The Eliyahu Rabba⁸⁰ notes a contradiction: With regard to the *bracha* הברות that is recited upon seeing a strange-looking person (e.g., a dwarf, Gemara 58b), the Magen Avraham⁸¹ rules that the *bracha* is not recited if one has seen <u>such a person</u> within the past thirty days. The Magen Avraham indicates that as long as one has seem a <u>similar</u> sight during the month he does not repeat the *bracha* even though he did not see exactly the same sight. This appears to contradict his position cited above with regard to kings - that each new king warrants a new *bracha*.

In answer, the Keren L'Dovid⁸² draws a distinction between the *bracha* on a king and the *bracha* on an unusual person or creature. The *bracha* recited upon seeing a king is for the

sake of honoring the king, and therefore a new *bracha* is recited for each new king.⁸³ On the other hand, the *bracha* recited upon seeing an odd creature is not in honor of the creature, but rather to praise Hashem for the diversity in his creation. If thirty days has not lapsed since one has seen a similar creature there is no need to repeat the *bracha* because the second sighting does not make a significant impression on a person.⁸⁴

דף ס: כי סיים מסאני לימא ברוך שעשה לי כל צרכי

Upon rising in the morning, one recites a series of berachos (called ברכות השחר) in appreciation for the many kindnesses that Hashem provides for us. The Gemara describes the appropriate time for each *bracha*. For example, upon opening one's eyes he should recite ברוך פוקח עורים - Blessed is Hashem Who gives sight to the blind - and so on. [The Shulchan Aruch⁸⁵ writes that the custom today is to recite the entire series of *berachos* at one time in the *Bais Haknesses* rather than reciting them separately as one rises and gets dressed.]

The Gemara says that when one dons his shoes he should recite the *bracha* ברוך שעשה לי - Blessed is Hashem Who provides me with all my needs. The Avudraham explains that without shoes a person cannot leave his house to attend to his needs. Therefore, when donning shoes one blesses Hashem for providing for his needs.

Alternatively, the She'lah⁸⁶ explains that by donning shoes [which are typically made of leather] a person demonstrates his supremacy over all other elements of creation. The four forms of creation (in ascending order of importance) are; דומם, צומח, חי, מדבר - inert matter, plant life, animal life and humans. When a person takes the hide of an animal and fashions them into a pair of shoes for his feet, he demonstrates the supremacy of humans over entire creation including animals.87 Therefore, upon donning shoes the bracha of is appropriate, because wearing shoes demonstrates that Hashem has given man the ability to utilize everything in the world for his needs.88

דף סא. דו פרצופין ברא הקב"ה

1] R' Yirmiyah ben Elazar said that Hashem initially created man as a double figure consisting of a male and a female. These two figures were attached back to back and they were subsequently separated.

The Hilchos Ketanos⁸⁹ maintains that this was the case, not only for man, but for the entire animal kingdom.

The Ramban (Bereishis 2:24) disagrees and maintains that only man was created as a double figure, but animals were created as separate figures, male and female separately. He explains that it is for this reason that animals do not maintain the same mate for an extended time, in contrast to man who is naturally loyal to his wife for an entire lifetime. Since man's forebears, Adam and Chava, were created as a single being, there is a natural loyalty and devotion between man and wife which is not found among the animal kingdom.

The T'shuvos HoRashba⁹⁰ likewise maintains that only Adam was created as a double figure, not the animals. He explains that Adam was originally created in this manner because Hashem wanted man and wife to live in harmony and assist each other as though they were one and the same person.

חד אמר פרצוף וחד אמר זנב

The Gemara cites a dispute between Rav and Shmuel as to the interpretation of the term צלע in the posuk יובן ה' אלקים את הצלע - Hashem fashioned Adam's side into a woman. One states that צלע refers to the female figure that was initially attached to Adam (as R' Yirmiyah says).

The other opinion asserts that צלע means a tail. [Apparently, this opinion holds that Adam initially had a tail which Hashem removed and fashioned into a woman.⁹¹]

HoRav Yosef Engel⁹² suggests that this dispute has halachic ramifications.

• Shmuel (Yevamos 60b) derives from the posuk לא טוב היות האדם לבדו - [Hashem said] it is not good for a man to be alone - that even if a man has children and has already fulfilled the

mitzvah of פרו ורבו, if he loses his wife, he should not remain single, but rather he is obligated to remarry. The Radak⁹³ deliberates whether women too are proscribed from remaining single.

HoRav Yosef Engel suggests that the resolution of this query is linked to the dispute of Rav and Shmuel. According to the opinion that Adam was initially created as a double figure, it follows that the issur to remain single applies to women as well as men, because Hashem declared לא טוב היות האדם לבדו with regard to the female figure also. However, according to the opinion that Chava was fashioned from a tail, she was not in existence when this statement was proclaimed and accordingly it might not apply to females. However,

דף סב. כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדנים

The Gemara relates that R' Nachman challenged a eulogizer when he heard him classify a certain deceased individual as a צנוע (a man who behaved with modesty). Rav Nachman cited a braysoh which says that one is not classified as a צנוע unless he behaves modestly even in the bathroom. Hence, R' Nachman told the eulogizer that unless he can attest to the deceased's conduct in the bathroom, he has no right to label him as a צנוע צורע.

The Gemara explains that Rav Nachman was concerned about the veracity of the eulogy because there is a braysoh which indicates that it is prohibited to make, and listen to, false claims about a deceased person. The braysoh states that just as the deceased is punished, the eulogizer [who falsely praises him] and those who listen in agreement without voicing an objection are also punished.

The Aruch⁹⁶ understands that the braysoh is referring to a deceased <u>sinner</u> and he interprets the braysoh to mean, just as the deceased is punished <u>for his sins</u>, so too, are those who eulogize him and falsely claim that he was righteous.

The Rosh⁹⁷ maintains that the braysoh is not referring to a sinner, but to any deceased individual who is excessively praised. He interprets the braysoh to mean, just as the

deceased is punished <u>as a result of the excessive praise</u>, so are the eulogizers punished [for bringing harm to the deceased]. The Rosh explains that attributing non-existent qualities and deeds to the deceased is detrimental to him because this prompts the Heavenly court to condemn him for lacking those deeds. 99

• The Shulchan Aruch, 100 citing a braysoh in Avel Rabbasi (Semachos) 3:5, writes that although a eulogizer may not attribute non-existent qualities to the deceased, he is permitted to slightly exaggerate his actual qualities and deeds.

The Bach¹⁰¹ explains that one is permitted to slightly exaggerate the deceased's qualities because there is an great mitzvah to properly eulogize a deceased person (see Shabbos 105b).¹⁰² If a eulogizer is not permitted to engage is some exaggeration, there is concern that he might understate the deceased's qualities. To ensure that the deceased in given his due praise, permission was granted to engage in some measure of exaggeration.¹⁰³

דף סג. למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות

1] The Gemara discusses some of the benefits of tithing one's produce. Rav Nachman bar Yitzchak derives from a posuk that one who gives *terumos* and *maasros* will be blessed with wealth. Conversely, the Gemara says that one who withholds these gifts from the Kohen and Levi will become poor.

Moreover, Chizkiya the son of R' Parnach said in the name of R' Yochanan that one who withholds *terumos* from the Kohen, will eventually be compelled to seek the services of a Kohen for a most unpleasant reason. He derives from the Torah's juxtaposition of the *sotah* passage (the portion concerning a suspected adulteress) with a verse regarding *terumos* and *maasros*, that if one withholds *terumah* from the Kohen, his wife will eventually become a *sotah* and he will have to bring her to the Kohen in the Bais Hamikdash who administers the *sotah* drink (to ascertain whether she is guilty or innocent).

• Hashem said (Sh'mos 25:2), ויקחו לי תרומה - take for Me *terumah*. Regarding the term "לי", Rashi comments לשמי - for My Name.

The Tzlach cites his grandfather, R' Hershel, who suggests that Rashi is perhaps alluding to the idea mentioned in our Gemara that failure to give terumah can result in having to administer the sotah drink. Now, the sotah drink is produced by erasing Hashem's name from a parchment into the water. Thus, Hashem entreats His nation to give terumah for "לשמל" - for the sake of "My name", meaning, for the sake of avoiding the erasure of Hashem's name.

2] The Gevul Binyamin¹⁰⁴ makes the following connection between failure to give *terumos* and one's wife becoming a *sotah*.

As stated above, failure to give *terumos* results in poverty. Rav Yehuda states in Bava Metzia 49a that the lack of food in one's home results in strife between husband and wife. Strife in the home can lead to adultery. Thus, failure to give *terumos* can result in the wife becoming a *sotah*.

Alternatively, the Chasam Sofer¹⁰⁵ notes another connection. We find two acts which help a person acquire the blessing of wealth. (a) Giving *terumos* and *maasros* (as the Gemara here says). (b) Honoring one's wife, as the Gemara in Bava Metzia (59b) says that one who honors his wife (e.g., by buying her beautiful clothing and jewelry¹⁰⁶) will be blessed with wealth.

Someone who disobeys the laws of *terumos* and *maasros* (and thus cannot acquire wealth through the first method) might be tempted to acquire the blessing of wealth via the second method, i.e., by buying his wife beautiful clothing and jewelry.

R' Yochanan cautions against this strategy claiming that the result of buying one's wife an abundance of beautiful clothing and jewelry (with the intent to evade the laws *terumos* and *maasros*) can steer her on to a path of adultery. Then the husband will be forced to seek out a

Kohen to administer the *sotah* drink to his wife instead seeking a Kohen to accept his *terumah*. 107

דף סד סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם

The Gemara relates that Rav Yosef had a wide-ranging knowledge of Mishnayos and braysos and was known as "Sinai" (בקי ב). In contrast Rabba was known as עוקר הרים (one who uproots mountains) because he had an especially keen and analytical mind (i.e., a חריף).

When the Yeshiva in Bavel needed a Rosh Yeshiva (a scholar to head the Yeshiva) they sent a message to the sages of Eretz Yisrael inquiring which of the two attributes is preferable, עוקר הרים or עוקר הרים? The sages of Eretz Yisrael replied that 'עוקר הרים' is preferable, because a בקי service is indispensable since without proper knowledge of all the relevant Mishnayos and braysos it is not possible to render correct decisions through one's analytical mind alone.

Based on this Gemara the Pri Megadim¹⁰⁸ rules that a rabbi who is a בקי should be honored with an aliyah to the Torah before one who is a חריף (has a sharp mind).

Horav Shlomo Kluger¹⁰⁹ maintains that the standard of סיני is not as essential today as it was in Talmudic times when they did not have seforim (books of Torah). Today a rabbi can reach a proper halachic decision by researching the seforim (i.e., the Shulchan Aruch and the commentaries). Therefore the attribute of חריף is preferable today.¹¹⁰

The Chikrei Lev¹¹¹ also writes that if a rabbi is versed in the Shulchan Aruch and Poskim, he is not required to be versed in the entire Torah (as was required of a leader in Talmudic times), albeit having such knowledge is commendable.

סליק קונטרס "על הדף" על מסכת ברכות בריך רחמנא דסייען

דף מז

1) בגמי כאן הביא שיטת ריב״ל דס״ל דתשעה ועבד מצטרפין למנין (ומבאר הא דשחרור ר״א את עבדו משום דלא היה שם אלא שמונה ישראלים וב׳ עבדים, ולהלכה לא קיי״ל כוותי׳, ע׳ תוס׳ דף מח. ד״ה ולית, וע׳ שו״ע או״ח סימן נ״ה ס״ד וביה״ל שם).

(2) עי חיי הריטב"א בגיטין דף לח: וכן בר"ן שם וכן בשו"ת הריטב"א סימן מ"ג בשם רבו הרא"ה שהעלו דעשה ד"לעולם בהם תעבודו" אינו עשה גמור אלא אסמכתא ומשו"ה שייך לדחותו משום מצוה דרבנן של תפלה וקדושה בציבור, וע"ע בר"ן ורשב"א שם בשם הרמב"ן דס"ל דאיסור "לעולם בהם תעבודו" בגדר "לא תחנם" שלא יתן לעבד מתנת חינם בלי צורך אבל אם יש הנאה לבעלים מותר לשחררו ולכך מותר היה לר"א לשחררו כדי שיתפלל עם מנין, וע" מג"א או"ח סימן צ' סק"ל שתמה ע"ז למה צריכין דוקא "מצוה דרבים", וע" מה שתי' בחי" חת"ס שם בגיטין ועל דרך זה כתב גם באג"מ או"ח ח"א סימן קפ"ח, חת"ס שם בגיטין ועל דרך זה כתב גם באג"מ או"ח ח"א סימן קפ"ח, וע"

3) ועוד טעם דלא שייך כאן עשה דוחה ליית משום דחיוב תפלה וקרהיית בצבור אינו אלא חיוב מדרבנן (ע' תוס' וראייש כאן), ועוד טעם משום דחסר כאן תנאי של בעידנא דלא היו מקיימין מצות קדושה עד אחר שכבר עבר על איסור לעולם בהם תעבודו (ע' תוס' פסחים דף נט.).

4) ספר יימנחת קנאותיי עמייס סוטה דף מד., מובא בספר יימגדים חדשיםיי כאן.

.5) מצוה תרייג

6) לכאוי דבר זה תלוי בשאלה הידוע אם הגזיש יילה להיי עבד מאשה בא להחמיר על העבד ולחייבו במצות כאשה ובלי דרשה זו לא היה עבד חייב בכלום, או דילמא בלי הגזיש היה עבד חייב בכל המצוות ובא הגייש הקל, עי תוסי בייק דף פח. דייה יהא וכן בטורי אבן ריש מסי חגיגה במילואים דנקט כצד אי ולפייז כתב הטורי אבן דאף אם טעם הפטור של נשים לגבי איזה מצוה לא שייך לעבד מיימ עבדים פטורים מאותה מצוה כיון דאין לנו מקור לחייבם (וזהו שלא כמשייכ הרמביים בפייב בהלי עכוים הייב, עיש בכסיימ ולחיימ).

7) עי בספר מגדים חדשים כאן שדן בזה ורייל דאף אם עבד חייב בפרשת זכור מיימ אינו מצטרף למנין עשרה משום דכתיב ייונקדשתי בתוך בני ישראליי ועבדים לא מיקרי ייבני ישראליי, ועייע שם שהביא עוד להקשות מספר ייתורה לשמהיי סימן תייג דאולי שיחרר רייא את עבדו לשלים מנין לנשיאת כפים שהוא מצוה דאורייתא.

<u>דף מח</u>

8) כן איתא לעיל בדף כ: וכן קיי״ל ברמב״ם ריש הל׳ ברכות א-א ובשו״ע סימן קפ״ו סעיף ב׳ (וסימן קצ״ז ס״ד) דאינו חייב לברך מן התורה אא״כ אכל כדי שביעה, וע׳ בביה״ל סימן קפ״ד ד״ה בכזית שהביא חולקין דס״ל דמה״ת חייב לברך על הכזית, וע״ש עוד שכתב דגם שאר אוכלין שאכל כדי ללפת בהן את הפת מצטרפים לשיעור כדי שביעה.

9) וכתב הרי יונה כאן (והבייי בסימן קצייז) דדעת הרמביים כדעת הבהייג עי לחיימ פרק הי מהלי ברכות הלי טייז.

10) סימן קצׁ״ז סעיף די, וע״ש במשנ״ב ס״ק כ״ג שכ׳ דבזה״ז שכל אי מברך לעצמו אין קפידא בזה כיון דברכת הזימון לרוב פוסקים הוא רק מדרבנן.

.11) לקוטי פרייח אוייח סימן קפייד מובא בשערי תשובה סיי קפייו סקייו.

.12 פייי כלאים הלי כייז, ופייט מהלי טומאת מת היייד.

13) סוף סימן וי.

14) והנה לפי מה שהבאנו לעיל דדעת הרמביים כהבהייג ממילא תו ליכא למימר לשיטת הרמביים שיכול ראובן (שחיובו אינו אלא מדרבנן) להוציא את שמעון, וקצת צייע ממה דלא הזכיר זאת רעייא.

דף מט

15) סימן קפייו סעיף בי (עי לעיל).

16) מובא בבייי וברמייא סוייס קצייז.

17) וכן מבואר בחיי הרשב״א לקמן סוף דף נב. ד״ה תרי תנאי דלמ״ד ושבעת זו שתיה צריך לשתות קודם ברכהמ״ז, וע״ש שפי׳ הברייתא שם דזהו שיטת ב״ש אבל ב״ה לא ס״ל דושבעת זו שתייה (וא״כ לכאו׳ לא צריכין לחוש לדעה זו להלכה לפי דעת הרשב״א).

18) סוף סימן קצייז.

(19 סימן כייח סקייב (איירי שם בשיטת הרשבייא ולא הביא היראים).

20) (להגרייח קניבסקי) סימן קפייד סוף סקייב.

דף נ

21 דעיקר דינא דזימון הוא שאחד מוציא כולם (עי משנייב סימן קפייג סייק כייז וכייח).

.22) שם סימן קפייג סעיף זי ועייש ברמייא ובמשנייב

(23) סימן קצ"ג וכך פסק בשולחן ערוך שם סעיף אי, והנה הרא"ש כתב (סוף סימן כ"ז) דטוב להם (לברך בלי זימון של עשרה) ממה שלא היו יכולין לשמוע את המברך (משמע שחשש רבא יוצאין בבהמ"ז שלא היו יכולין לשמוע את המברך (משמע שחשש רבא דכוונתו הוא על ברכת הזימון דברהמ"ז יכול לברך בלחש לעצמו אולם ע" ב"ח שפי הרא"ש כפשוטו [ויש לחקור לפי הב"ח דאולי בזה"ז דכל אי מברך לעצמו אולי אין היתר לחלק כיון דליכא חשש שלא יהא יוצא ידי עיקר חובת ברהמ"ז).

24) שם סקייד (מובא במשנייב שם סייק יייז בשם אחרונים).

.25) עי מה שהקי עייז החזוייא סימן לייא סקייב

26) וזייל חידושי הרשבייא - דגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה (ועי משייכ לקמן).

27) סימן קצייג סקייז, וכתב דכייש הוא דאם נדחה מצות זימון משום קפידת בעל הבית כייש שנדחה לצורך מצוה ועי משנייב שם סייק טייז.

28) חויימ סימן שלייז, ועי מגייא סימן קצייא שכי שמחויבין בזימון, אולם החכמת שלמה בחויימ שם מפרש דגם הסמייע מודה שחייבים בזימון אם כולם גמרו כאחד, ולא איירי הסמייע אלא היכי שגמר אי קודם חברו שאין להמתין עליהם וכן נקט המשנייב שם סוף סקייב.

.29) אוייח חייא סימן נייו

30) ריש סימן קצייג, והביא האגיימ שכן משמע במגייא סימן תקנייב סקייט (על פי הרמייא בסימן קצייג סעיף גי שכי שאין צירוף בבית עכויים)

.סימן קצייג סקייט עייש.

(32) (משמע מדברי הערוהייש שהטעם דנדחית מצות זימון הוא משום קפידת בעהייב ולא משום דגדול כבוד הבריות כשמשייכ הרשבייא, ודוייק) קפידת בעהייב ולא משום דגדול כבוד הבריות כשמשייכ הרשבייא, ודוייק) והנה עי בייח ריש סימן רי שפסק כדברי רב האי גאון (מובא בחיי הרשבייא) דסייל דמותר לצאת לשוק בלי זימון אם גומר סעודתו קודם האחרים דלא חל עליו חיוב זימון אאייכ גומר סעודתו עם האחרים (והשוייע שם לא פסק כן [והמגייא שם סקייב הביא שכן משמע ברשייר ריש דף נ: שכי שהפורשים הללו היו צריכים לצאת לשוק עייש, (אולם אולי לא התיר רשיי לצאת אאייכ נשאר שלשה (או עשרה) בלעדו, ועייע במשנייב שם סקייה שכי דכל האחרונים חולקים על הבייח].

דף נא

33) כך נקט הפנייי לפשיטות וכתב דכן משמע בכל דוכתא, אולם הצלייח כאן כתב דלפום ריהטא נראה דמצוה מן התורה יש לה מעלת "מקודשי" (כלפי מצוה מדרבנן) וממילא תלוי בהא דאבעיא לן בזבחים דף צ: דאיזה עדיף תדיר או מקודש (ולא איפשטא) וכן כתב הישועות יעקב או"ח סימן

רעייא סקייא. 34) עייע בישועות יעקב הנייל שהקי קושיות הצלייח ותיי כמותו.

35) ועי בדגול מרבבה ריש סימן רע"א שהקי האיך מוציא איש את אשתו בקידוש כיון שהאיש כבר התפלל מעריב והאשה לא התפללה וחייבת בקידוש מה"ת והרי כתב הרא"ש לעיל בפ"ג סוף סימן י"ג דנשים אינן בכלל ערבות, וכן הקי הישועות יעקב [ומצדד הדגמ"ר שם לתרץ דאולי מודה הרא"ש דהאנשים הוו ערבים בעד הנשים אע"פ שאין הנשים ערבים בעד האנשים, וע"ע בחי' רע"א שם על שו"ע (על מג"א סק"ב) שר"ל דעל מצות שהנשים מחויבות בהם גם הנשים בכלל ערבות, ע"ש] ועי שו"ת מצות שהנשים מחויבות בהם גם הנשים בכלל ערבות, ע"ש] ועי שו"ת שכי דנשים יוצאים ידי חובת קידוש מח"ת כשאומרות תחינות ובקשות שכי דנשים יוצאים ידי חובת קידוש מכי רע"א בגליון שו"ע סימן רע"א לא קשיא ושבח שבת בעת הדלקת הנרות (כמו שכ' רע"א בגליון שו"ע סימן רע"א לא קשיא מידי קושיות הדגמ"ר דגם הנשים כבר יצאו ידי חובת קידוש דאוי אע"פ שלא התפללו.

דף נב

.אי. סימן קפייב סעיף אי.

.37) שם סקייד

דף נג

38) סימן רייא סעיף די.

.39 שם בשער הציון סייק טייז

.: מרומי שדה נזיר דף סו

41) ועייש שמבאר דרב חייא סבר דמברך עדיף דסייל דעניית אמן אינו מצוה מהיית אלא כשעונה אמן על ברכה דאורייתא כגון ברכת המזון וברכת התורה אבל עניית אמן על סתם ברכה דרבנן אינו אלא מצוה מדרבו.

דף נד

(42) סימן סייט מובא בשיטה מקובצת החדש, ועייע בפיי המשני להרמביים כאן בסוף המשנה.

43) ענין זה נכלל במשייכ חזייל באבות פייב משנה יייז ייוכל מעשיך יהיו לשם שמיםיי ועי משייכ הרמביים (בפייה משמונה פרקים) בהתפעלות על משנה זו שכולל בקוצר המלות ענין גדול ועצום (והוכיח מזה דודאי נאמר מימרא זו בכח אלוקי בלי ספק), והובא ענין זה להלכה בשוייע אוייח סימן רלייא, ועייע ברמביים פייג מהלי דעות.

.44) מובא בשיימ החדש

(45) [על דרך זה ראיתי לפרש בדרך דרוש הפסוק במשלי "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר", דאיירי הקרא בענין אורח דדרכו של הצדיק לכבד האורח בסעודה גדולה ואוכל עמו אע"ג שהוא שבע ואינו רוצה לאכול כלל וזהו "צדיק אוכל לשובע נפשו", משא"כ הרשע עושה להיפך דאם בא אצלו אורח קודם שאוכל הוא מרעיב את עצמו ואומר לאורח שכבר גמר סעודתו כדי שלא יהא צריך להזמין את האורח לאכול עמו, וזהו "ובטן רשעים תחסר".]

46) שׁויית לב חיים חייג סימן נייב (מובא בספר הנייל) ואיירי שם באי שקנה בהקפה אבל לכאוי הייה אם קנה עייי יימארגודשיי דהוי כהקפה, אבל אם קנה בכסף שהלוה מאחרים שאני ולכאוי יכול לברך.

דף נה

.47 פרק די סקייה

48) עי אבות דרי נתן לב-א, זימן הקבייה לאברהם אבינו בי כליות כשני חכמים והיו מבינות אותו ויועצת אותו ומלמדות חכמה כל הלילה (וכן בבראשית רבה פרשת חיי שרה פרשה סייא), ועייע בשויית חתייס אוייח סימן ר״ח שכ׳ דעוסקי תורה לשמה יש עליהם רוח השם וזוכין לכוון אל האמת דהקבייה בחסדו יהב חכמתא לחכימא לפי שעה.

(49 בסוף הקדמתו לספר עץ החיים (מובא בספר מעון החכמה כאן).

50) עי שויית שבות יעקב חייב סימן קייג שכתב בענין עובדא שחטטו גנבים קברים ואחייכ באו המתים בחלום והגידו שהם ערומים וכתב שם שאין לחפור הקברים בשביל החלום ולנוול המתים כיון דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין (אולם עייש בשבוייי חייג סימן קייג שהביא סמך למה שפסק שם מהא דהגידו לו בחלום שהוא נכון).

דף נו

.(51) וכעין זה ביאר גם הרי מרדכי באנעט (מובא בשפתי חכמים).

52) סימן נייג (עי תענית סוף דף כ. וכ: - זכה קנה ליטול הימנו קולמוס לספר תורה).

בשם האריזייל דעיקר זכירת האדם עייי שכותב (53 מה שלומד, ועייע בדברי מהרשייא בייב דף יי על דאמרינן שם ייאשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידויי דרייל אשרי מי שכותב חידושים שלו וממילא יש לו תלמודו בידו ממש כמשמעו.

.54) מובא בשיימ החדש

(עי תוסי כתובות דף קד. דייה לא בשם המדרש - עד שיתפלל אדם שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים) ועייש מה שהוסיף לבאר עייפ זה דמי שרואה קנים יצפה לבינה (שהוא יותר מחכמה) דרייל שרואה שהושט שלו דומה לקנה והיינו שכל אכילתו הוא לשם שמים, ועייע בשלייה באות קי קדושת האכילה (בקוטרס שחיבר לספר עמק ברכה סייק ה-י) שמבאר דקנה הוא סוד הדיבור הנאצל מהנשמה והוא נגד יעקב, והושט שהוא ענין אכילה נגד עולם הזה ונגד עשו.

דף נז

56) בגמי איתא שלא ידע בה ולא הרהר בה מאורתא, וצייב כיון שלא ידע לה אייכ פשיטא שלא הרהר בה מאורתא, ואולי לא ידע בה לאו דוקא שלא ידע בה כלל אלא ר"ל שלא ידע בה היטב (ובשבות יעקב שהבאנו לקמן משמע שלא ידע בה לאו דוקא והעיקר הוא שלא הרהר בה מאורתא).

57) חייב סימן לייד.

58) כתב שם השבוייי דהגמי כאן איירי בשלא הרהר בה מאורתא אבל הרהר בה פעם אחרת עכייל, וצעייק שהרי הגמי קאמר דאיירי שלא ידע בה (עי לעיל אות 55, ועוד מילתא דתמיה הוא לומר שמי שהרהר באשת איש (ועבר על איסור תורה) ואחר קצת זמן חלם שבא עליה שהוא בן עולם הבא (ובפנים כתבתי מה שנראה לענייד, ואולי זהו כוונת השבוייי).

.ים סעיף הייח סימן רפייח סעיף היי

.60) מובא בשלטי גבורים על המרדכי פרק קמא דשבת אות גי.

16) זייל המגייא שם סקייז בשם השלייה שאין להתענות בשבת אפיי על הגי חלומות רעים אאייכ נפשו עגומא עליו וכשיתנענה ימצא נחת רוח, ועייש בטייז.

62) וכתב הפרישה סימן רפייח סקייה דהייה שמתענין בשבת על החלומות שאמרו כאן בפרק הרואה שהן רעים.

. (והביאו המשנייב שם בסוף סקייז) סימן רפייח סקייג (והביאו

64) הנייל חייב סימן לייד.

65) סימן גי (מובא בשובייי הנייל).

66) ושיטת השבו"י הוא דחלומות שבאין ממה שהרהר מאורתא לית לן בה ולא מידי, אבל חלומות שבאין ממה שהרהר פעם אחרת יש בהם ממש, וכנייל.

דף נח

.67) סימן רכייד סקייו

68) שם בשם תשובות מהר"י יצחק, מובא בשערי תשובה סק"ה.

(69 מובא שם בהגי חתם סופר על שוייע.

70) ומסתברא דמודה הכתב סופר דמותר לברך עייי הפסק זכוכית כיון שיכול לראותו, עי שערי תשובה שם סקייד, [ומסיים שם הכתייס דלענין אם מברכין כשעוברים לפני בית המלך פוק חזי מאי עמא דבר (וצב"ק דלמה יברך על בית המלך כיון שלדעתו אין מברכין על ספינתו)].

.01 שם, מובא בשערי תשובה ובמחצהייש שם.

דף נט

72) זהו נוסח המשנה, ונוסח הטושייע סימן רכייח סעיף אי הוא ברוך עושה ים הגדול.

.אי משנייב שם סקייב ושעהייצ סקייג

(זכן חייד סייד (ומובא בבייי).

76) עי גט פשוט על הלכות גיטין סימן קכייח סייק מייו, ועי באמת ליעקב כאן להגי רי יעקב קמנצקי זייל.

.77) סימן רכייד סקייי.

.78) שם סקייט

.ייג סימן תקסייט, מובא בשויית עמודי אור סוף סימן די.

80) סוף סימן רכייה (וממילא נקט שלא כמגייא הנייל כיון שהוא סותר את עצמו).

.81) שם סייק יייט.

.82) שויית קרן לדוד סימן נייח (מובא בשיימ החדש).

(83) (וכתב דגם הברכה על קברי ישראל הוא לכבודן של שוכני עפר ולכך מברך על כל בית הקברות שרואה אפי׳ תוך לי יום), וצבייק דמהיית דברכת המלך הוא כדי לחלק כבוד למלך לכאוי בפשוטו אינו אלא ליתן שבח להקבייה, ובפרט צייע מהברכה על מלכי עכויים דאיתא בגמי נח. דאינו אלא כדי להבחין בין מלכי ישראל למלכי עכויים ואייכ בודאי אינו כדי לחלק כבוד למלך (עי שויית כתב סופר חלק אוייח סימן לייז שכתב כן דהחיוב לראות מלכי עכויים אינו כדי לכבדם אלא המצוה לראות כבודם כדי שאם יזכה וכוי).

(84 ברכת משנה ברכין ברכת משנה שיייא איין מברכין ברכת משנה הבריות על החיגר וכדומה אלא פעם ראשונה בחייו שרואה בריאה כזו (ולא בכל לי יום)].

דף ס .85) סימן מייו סעיף בי

86) מובא בספר מעון הברכה.

87) על פי הפסוק בתהילים (ח-ז) תמשילהו במעשי ידיך כל שתה <u>תחת</u> <u>רגליו</u> (צנה ואלפים וגם בהמות וגוי).

[כדאי לציין הא דמובא בפוסקים דאין נוהגין לומר תתחדש על [88] מנעלים חדשים כיון שבאו עייי הריגת בהמה וחיה.]

דף סא

(89) סימן רמייט (מובא בגליוני השייס). 90) חייא סימן סי (מובא ברי בחיי עהיית בראשית ב-יח) וכן מבואר בחזקוני בראשית ב-כג דדוקא אדם נברא דו פרצופין ולא שאר בריות.

.91) עי רבנו בחיי בראשית ב-יח שמשמע שלא היה זנב ממש.

.92) בגליוני השייס כאן

.(מובא שם). שויית רדייק בית יייז חדר זי (מובא שם).

94) לכאוי אעייפ שנקבה היה כבר מעולם מיימ אולי דוקא כלפי אדם נאמר לא טוב וכוי ומהיית ששייך גם לאשה, ואתייל שאין סברא לחלק אייכ הייה אם לא היה אז בעולם יייל כן.

95) לכאוי גם על זה יש לדון, דכמו שענין של לא טוב שייך לגבי כל בני אדם אעייפ שלא נאמר אלא לאדם הראשון אולי שייך גם לנשים (שנוצר

> מגופו של אדם) כיון שהן בכלל מין אנושי. דף סב

.96) מובא בגליון הגמי כאן ובבייי יוייד סימן שדיימ.

.97 מועד קטן פייג סימן סייג

98) זייל הראייש - כשמספידין את המת דבר שאין בו כלל הוי ליה למזכרת עון ומבאר הב״ח בסימן שד״מ דנפרעין מן המת על מה שלא החזיק במדה טובה שמספרין עליו שהיה בו.

99) [ונראה דלפי הערוך הטעם שנפרעין מן הספדנים הוא משום שמחניפין את הרשעים, משאייכ להראייש (דלא איירי ברשע דוקא) יייל דנפרעים מספדנים משום דעייי שמשבחין את המת יותר מדאי גורמים לו רעה, אולם בבייח כתב דגם לדעת הראייש הטעם שנפרעים מספדנים הוא משום שמוציאין שקרים ומחניפים למי שאינו צדיק לומר צדיק אתה, עכ״ל].

.יוייד סימן שדיימ סעיף אי

.101) שם

102) כך פסק הטושייע שם ריש סימן שדיימ - מצוה גדולה להספד את המת כראוי, ועי ערוהייש שם סייק א-ה בענין מקור לחיוב הספד ועל מי החיוב.

103) ועי בערוהייש שם סקייו שהוסיף יידאין זה הוספה דכן הוא דרך המדבריםיי וכתב דכן משמע בדברי הרמביין, ועייע משייכ הטייז שם סקייא (וצבייק).

דף סג

.(מובא בשיימ החדש).

.105 בתורת משה עהיית פרשת נשא

שם ופיי רשייי שם (106 עייפ הגמי בסנהדרין דף עו: מכבדה יותר מגופה ופיי בתכשיטיו נאיו.

107) ועייע בספר חתם סופר עהיית בפרשת נשא על הפסוק ונקה האיש מעון שפיי שמי שאשתו סוטה מסתמא עשק מתנות כהונה וסופו להיות נקי מנכסיו מעון זה.

דף סד

108) באייא סוף סימן קלייו.

(נדפס בשוייע למטה מהפרמייג). בהגי על הפרמייג שם (נדפס בשוייע למטה

110) עייש עוד שרוצה לתלות שאלה זו דאיזה עדיף בפלוגתת התנאים באבות ב-יב דת"ק שם סבר דר' אליעזר בן הורקניס עדיף שהוא בור סיד שאינו מאבד טיפה, והיינו סיני ואבא שאול סבר דאלעזר בן ערך עדיף שהוא כמעין המתגבר דהיינו עוקר הרים.

111) יוייד חייג סוף סימן קי מסימני הספר דייה ואולם.

97 This Al Hadaf was made possible by the following daf dedications...

b	١	,

		ז ניסן	
מז	stלזיינ אמי מורתי שיינע (סאניא) בת הרי יצחק אייזק חיים יחזקאל הכהן	April 16	SH
מח	* נפטר חי ניסן תשסייג Korn - לעיינ מורינו רי יהודה בן אברהם יצחק	ח ניסן	S
מט		ט ניסן	M
)	* לזיינ חיה אייגער בת שלום; by Shari & Jay Gold	י ניסן	Т
נא	* לזיינ יהודה שמואל בייר יצחק יעקב איצקאוויץ זייל	יא ניסן April 20	W
	* לזיינ חוה בת רי יהודה ליב צוקערמאן זייל		
נב		יב ניסן	TH
נג		יג ניסן	F
	* לזיינ מיכאל בן ישראל מינצער זייל (יאייצ חי תמוז), ולזיינ סימא בת הילל מינצער זייל	ערב פסח	SH
נה		א פסח	S
נו	* נדבת משפחת גווירצמאן לע״נ הרב אליעזר בן שימא ז״ל	ב פסח	M
C7	* לזיינ אבינו מורינו רי שלום שמשון בן אברהם זיייע זייל	יז ניסן	T
	-by his sons; Jance, Avy and Jesse J Weberman and their respective families	April 26	
נח		יח ניסן	W
נט		יט ניסן	TH
ס		כ ניסן	F
	Mazal Tov to Sy & Debbie Krugar in honor of Yosef Daniel's Bar Mitzvah	ז פסח	SH

* Denotes Yartzeit

Cong. Al Hadaf P.O. Box 791 Monsey, NY 10952 Ph. & Fx. 845-356-9114

PERIODICALS POSTAGE PAID AT SPRING VALLEY NY & ADTL MAILING OFFICES

AL HADAF (USPS #014068) is published semi-monthly, 24 times a year, for \$40

AL HADAY (OSFS #014006) is published selfil-infinitily, 24 times a year, 10f 34 per year for US subcr.

\$54-Canada, \$65-Overseas: by Cong. Al Hadaf Inc.,

17 N Rigaud Rd., Spring Valley NY 10977-2533. PERIODICALS postage rates
PAID at Spring Valley NY and at additt mailing offices

PAID ACTED. Seed additional bearson the process of th

POSTMASTER: Send address changes to;

Al Hadaf, P.O. Box 791, Monsey NY 10952-0791

(c) 2005 Not to be reproduced in any form whatsoever without permission from publisher. Published by; Cong. Al Hadaf/ P.O. Box 791/ Monsey, NY 10952. Rabbi Zev Dickstein - Editor. For subscription, dedication, or advertising info. contact the office at 845-356-9114.